

AKATALPA

Haziran 2000

Sayı : 6

ULUSALLIĞA PAYDOS!

Çünkü yereliz-evrenseliz!

Dünyayı cehenneme çeviren ulusalcılık ve ulusçuluk eninde sonunda, elbette aşılacaktır, burada konumuz bu değil; altını çizdiğimiz, tehlikeli bulduğumuz, sanat-edebiyat genelinde ve şiir özelinde hüküm süren ve bizi 'üniform' tanelerden oluşma bir çöle çevirme kararlılığındaki ulusalcılık. 'Tehlikeli' derken sığlıktan, solukluktan, sağırlıktan, sonuçta yaşamsızlıktan söz ettiğimiz birazdan anlaşılacaktır –yoksa yırtıcı bir saldırganlık söz konusu değil : belki bir açıdan gereken de budur!

Ulusallık yataydır, yüzeysel; yerellik ve evrensellik dikeydir, derin. Yatay olan tutunamaz, kök salmaz, rüzgâr sürükler durur, bugün burda, yarın nerededir; dikey olan, tutunur, kök salar, arar, araştırır, sorar, kalır.

Şu vahim ulusallık yüzünden değil midir ki, Türkçenin neredeyse bütün şairleri antenlerini birbirlerine dikmişler, birbirlerinin fotokopisini çekmekle, tomografisini çıkarmakla meşguller : Hepsi birbirinin malzemesi!

Yer ve evren, yeryüzü ve gökyüzü, sonuçta insan, kaybolmuş. Neredeyse salt 'prototip', neredeyse 'üniform', neredeyse 'sanal' bir insan çıkmış ortaya.

Bu yüzdendir ki aynı onyıllarda yazılan şiirler birbirlerinin kopyası olarak arz-ı endam ediyor. Bu yüzdendir ki bir 'postnişin'in otuz 'tilmiz'i birden piyasaya çıkıyor.

Bakarsanız görürsünüz :

Moda odanın çok önünde bugün.

Bir odası, iç dünyası, ayak bastığı toprağı olmamak bir zülken, hatta hiçlikken, hepliktir sanılıyor ve dayatılıyor. Oysa teklifi olmayanın hepliğinden, konuşulmaz bile.

Teklik yerellikse heplik evrenselliştir.

Peki aradaki ne oluyor?

Ahmet Ada, Ramis Dara, Erdal Doğan, Melih Elal, Hilmi Haşal, Halim Hayal, Hidayet Karakuş, Ali Özçelebi, Hüseyin Peker, Bâki Ayhan T., Mehmet Mümtaz Tuzcu, İhsan Üren.

Hüseyin PEKER

ALANYARI

*'Setbaşı'ndaki Çam-2'nin
yeni dostlarına'*

Bir şiire oturmak yaldızlı otellerde
Neydi, bilirsin, gözetlemek haneberduşun
yok yere öldürüldüğü o serüveni : İnce hayat
Bir ödüyor, dört kaçırıyordu
Hazım kahvesini birlikte söyleyelim mi?
Hafif yara almış maytapları. Ölmek yok işin ucunda
Yayvan sedire benimle otur da, dinle ucuz saatlerin ucunu :

Benim meydan sever dostum, dağda zeybek ne ise
ben oyum şehrin orta yerinde, gezer dururum
İliştirdiğim mızraklarla, gün boyu
sesim kısık, siyah çay içince açılır bir türlü
Süslü imamelerle bezenmiş, kahve ocaklarına itilmiş
şakırdata şakırdata büzülmüş bir sürahi gibi zaman arası
Benim tesbihim gündüz kapalı, gece açık
Deveciler derneğinde seni öttürür dururum doğrusu

Hadi beni vurdular çat pat
Hadi beni dövdüler, ekseri sigara dayağıdır
Şaraptan artan mariz olacak değil ya!
Ben istemedim zaten, kumarhaneden kalan
felsefeci olma ayağımı, ne demek o eşkiyalık!
Çal ustacığım çin çöplerini, arttır çiftetelli katırlarını
öt canım pırpır haytaları, ört sararan suretimi
Bu gece unutmak istiyorum konağın sofralarını

Öl dedin ölmedik mi?
Kartal kanat yürüdük beraber
Delik melik, yüzümüz erkeklik aleti değil miydi?
Biz ne kadar usandık yaşamaktan, şu bizim havai
ramazan tiryakilerini kızdırdık, bir darbuka ustanın
tellerindeki, güm güm vuruşunda yelpazeler belledik
Terledik şıpidik, benim sana diyeceğim
Biz bu hayatta seyrek adım birlikteydik
Benim sana kanat çırpıtığım
Benim ortalığa mandallı yüz bıraktığım
kılıksız yüzümden, hovarda kimliğimden belli

İstmeden vurdular, yaşamanın ortasını
Bir leblebiyle söndürdüler, tavus kuşlarının bahçede

[oynamasını

Usandım, yaldızlı çerçevede bitirdim hayatın yarısını
Bir klâmet çaldım, bu ne demektir?
Mevlânakapılı Hilmi'nin dar sandalyeli
it kopuk masalını : Ben bu dünyada bir tütün tekeli idim
İzmirli Nazif'e milis, küçük fitil tutuşturdum hepinize
Yıkandığım hamamların serin havasını yuttum durdum
Gülün geçin benim cenazemin kılıksız gösterisine
Hadi sofı olalım şanslı leylek
gürül gürül sobalar yakalım, civan perçemler bırakalım
Şu sokakta koşmanın ötesine

a'NIN DEVAMI MI, YOKSA “YENİ a”, YENİ BİR DERGİ Mİ?

Melih ELAL

Bundan önceki yazımda *a* dergisini anlatırken, *Yeni a Dergisi*'ni de anlatmayı düşünüyordum; ama gerek *a* dergisinin içeriği, gerek yayımlandığı dönem beni önce İkinci Yeni şiire, ardından da Yapısalcılık ve Varoluşçuluk'a götürdü. Böylece *Yeni a Dergisi* de bu yazıya kaldı.

Şimdi bakıyorum da, iyi olmuş diyorum. Neden mi? *Yeni a Dergisi*, *a* dergisinin devamı gibi görünse de farklı bir işlevi üstleniyor, farklı bir görünüm çiziyor. Evet, her ikisi de ülke sorunlarının arttığı, yazan ve çizenlerin kendini kıskaçta hissettiği dönemde yayın yaşamına merhaba diyorlar. Birincisi, yani *a* dergisi, yazarların baskı altına alınmaya başladığı, yazılanlara dayanma ve hoşgörünün giderek azaldığı 1956 yılında; ikincisi yani *Yeni a Dergisi* ise toplumsal dengelerin bozulduğu, insanların kendini boşlukta duyumsadığı bir dönemde, 1972 yılında çıkmaya başlıyor.

Yeni a Dergisi'nin 1 Nisan 1972'de çıkan ilk sayısında, “İlk sayısı 15 Ocak 1956'da yayımlanan *a* dergisi, temel özellikleri yönünden, o yılların yaygın edebiyat ürünleri karşısında yenilikler getirmeyi amaçlıyordu. Yazarların politik düşünceleri daha çok kendilerini bağlayıcı, eleştirilerin, tavrın zaman zaman sayfalarında yer almasına karşılık, derginin açık bir politik tutumundan söz açılmıyordu.” diyerek, *a* dergisinin politik kaygılardan çok, sanatsal kaygıları içerdiğini anlattıktan sonra; çıkış amacını “*a* dergisi, ilk yayımlanışında olduğu gibi, sanat ve kültür ortamımızın bunalımla karşı karşıya bulunduğu günlerde yayımlanıyor yeniden. Kültürel sorunlarımızı açıklıkla ortaya koymak, bilimsel irdelemesini yapmak, halkımızla ileriye dönük bir diyaloga girmek bakımından somut koşulların elverişsizliği ortada. Amacımız uzun sürede, değişen sorunlarımıza çözümler getirmek, geniş etkileriyle karşı karşıya olduğumuz burjuva Batı kültürüyle hesaplaşmak, geleneksel ve aktüel sanatımızın köklü eleştirisini gerçekleştirmek ve bütün bu çalışmalarını yaparken halkımızın mücadelesiyle dayanışma sağlamak, sınıfsal kökenleri sağlam bir kültürün ve sanatın oluşmasına katkıda bulunmak, kısa sürede ise bu hedeflere ulaşılmasını engelleyen somut koşullara karşı kesin bir tavır almaktır.” diye açıklıyor. Çıkan sonuç, sanatı evrensel taşıyıcı. *Yeni a*, belki bunu sağlayamadı; ama yazınımızda toplumsalçı yaklaşımıyla, önemli bir yer edindi.

İstanbul'da yayımlanan *Yeni a*'nın sahibi –ki son sayıya değin sürecek– Ferit Öngören, yazışları yönetmeni ise Refik Durbaş'tır. Şubat 1974'te yayımlanan 23. sayıda yazışları sorumluluğunu Adnan Çelik üstlenir ve bu görevini son sayıya değin sürdürür.

Yeni a Dergisi de yaprak tarzı dergilerdendir. Gazete kağıdı yerine daha kaliteli, parlak kağıt kullanılır. Boyutları, gazete boyutunun yarısıdır. İlk sayı 12 sayfa olarak yayımlanır. Ederi ise 250 kuruştur. Dergi 1973 Ağustos'unda yayımlanan 17 . sayısında, sayfa sayısını 16'ya, ederini de 500 kuruşa çıkarır. 1974 Nisan'ında ise boyutlarını büyük boy kitap boyutuna indirerek 32 sayfa olarak yayınlanmaya başlar. Bu boyutu ve yayımını üç sayı sürdürebilir ve *Yeni a Dergisi* 1974 Haziran'ında yayımlanan 27. sayıyla yayın yaşamını noktalar.

Derginin logosu ön ve arka sayfada sol üst köşede yer alır. Ön sayfada üstte “yeni” sözcüğünün altında renkli olarak “a DERGİSİ” sözcükleri bulunur ve rengi her sayıda değişir. Arka sayfada ise “yeni” sözcüğü renkli, diğer bölüm siyah beyazdır. Bu logo kullanımını 24. sayıya değin sürer. 25. sayıdan başlayarak logo renkli olarak ön sayfada sol üstte, arka sayfada sol alt köşede yer alır.

Yeni a Dergisi'nin Nisan 1972'de yayımlanan ilk sayısında Edip Cansever, Cemal Süreya, Refik Durbaş, Ercüment Uçarı şiir; Adnan Özyalçiner öykü (Yıkım Günleri); Kemal Özer, Konur Ertop, Adnan Özyalçiner, Asım Bezirci, Ferit Öngören yazıları ile; Haziran 1974'te yayımlanan son sayıda Refik Durbaş, Kemal Özer, Ergin Günçe, Süreyya Berfe, Necati Cumalı şiir; Fahri Erdinç öykü; Adnan Özyalçiner, Nurer Uğurlu, Halil Şahan, Veysel Çolak, Ferit Öngören, Kemal Özer, Ergin Günçe, Asım Bezirci, Hikmet Altınkaynak yazıları ile yer alır. Bu son sayı Nazım Hikmet İçin Özel Bölüm'ü de içerir.

Yeni a Dergisi'nin 5. sayısında Ferit Öngören “Yedi Şairi Türkçe'de İnceleme Taslağı” başlığıyla ilginç bir tartışma başlatılmak istenir. Edip Cansever, Sezai Karakoç, Cemal Süreya, Turgut Uyar, Ece Ayhan, Kemal Özer, İlhan Berk şiirinin içerik ve biçim yönünden araştırılmasını önerir ve sözdizimi konusunda adı geçen şairleri şöyle değerlendirir : “Cemal Süreya, sözdizimindeki başkaldığı hep bir özel duruma dayandırmakla özellik gösterir. Onun şiirini kuran ikinci boyut mizahı da buna eklemeli.”, “Sözdizimi konusunda T. Uyar'ın açıklamaları sık değişir. Bu gezginci yüreğin gözüpek imge araştırıcılığı bir tutku gibidir. T. Uyar kelimelerle resim yapmak ister sanki.”, “İ. Berk, değişik sözdizimi uğruna konular, hikâyeler seçmekle, tipik bir bağımsızlık içindedir.”, “S. Karakoç, geleneksel dinci şairler gibi, tanrının ululuğunu ve bağımsızlığını dile getirmek yerine, tanıtanımsız bir düzene tepki göstermekle, tipik bir megasyon ve kaygan dil edinmiştir.”, “E. Cansever, değişik sözdizimlerinin kullanılması konusunda, ben de anlamıyorum gibisinden bir karşılık sağlamıştır. Doğrusu bu bakış saire en geniş bir durumu sağlamaktadır.”, “Değişik sözdizimi konusunda K. Özer, ancak bu yolla yazılabildiğini söylemiş gibidir.”, “Değişik sözdizimleri konusunda en seçik duruşu deneyen Ece Ayhan olur. Kelime tokuşturan taklitçi şairlerden bile daha gözüpek deneyler yapmış olması ve sonuç alması ilgi çekicidir.”

Ferit Öngören'in karikatürist olması, dergide karikatür ve mizah olgusunun da öne çıkmasına sağlar.

Yeni a Dergisi'nde Edip Cansever, Hilmi Yavuz, Kemal Özer, Refik Durbaş, Ergin Günçe şiirleriyle sıkça görünür. Adnan Özyalçiner, Bekir Yıldız, Erdal Öz, Füzüzan, Aysel Özakın öyküleriyle yer alırlar. Aysel Özakın, bu dergide ilk iki öyküsünü Aysel Gülercan imzasıyla yazar.

Dergide ilk sayıdan başlayarak yer alan bir ayrıntı, dergicilik yaşamına yönelik ilginç bir yönü de gözler önüne serer. *Yeni a*, 6. sayıya değin 4000, 7-9. sayıda 3500, 10. sayıda 3300, 11-27. sayılarda ise 3000 adet basılır ve yayılır. Bu sayılar günümüz dergiciliği ile o dönemin dergiciliği arasında önemli bir karşılaştırma olanağı sunar bizlere... O günlerin baskı sayısını bildiren notları, günümüz dergilerinde yer almıyor ne yazık ki...

Şükran Kurdakul, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*'nde (İnkılâp Kitabevi, 6. baskı, İstanbul 1999, s. 797) dergileri tanıttığı bölümde, derginin kapanış tarihini doğru verirken, 24 sayı çıktı, der. Oysa yukarıda da belirttiğim gibi 24. sayıdan sonra *Yeni a Dergisi* boyutlarını küçültür ve sayfa sayısını artırır. Gereğesi ise giderek artan baskı giderleri karşısında fiyat artırmak yerine, boyutlarını değiştirerek, aynı fiyata satışı sağlayabilmektir. Ama parasal olumsuzluklara üç sayı dayanabilir ve 27. sayı son sayı olur.

YAZIT

sen ey yeniden çiçek açan ağaç...
gökyüzünün mavisini dağıtan rüzgâr..
bunlar senin gözlerin ey yıkıcı sevgili

sen ey yırtıcı sevgili, ey yetinmezlik
gökyüzüne alıştık, suyu işledik
sevinmelik gönderdiler dünyayı geçtik

sen ey buğday denizi gözlü sevgili
güz öğlelerinden geçtik
elimizdeki file bağ-bahçe sevinci

sen ey dirim sabahları, yoksul kuşluk
sarımsak kokulu sokaklardan geçtik
kalktı korulardan yüzlerce üveyik

sen ey serzenişleri derin eski sevgili
eski ırmakları geçtik
kucağımızda bir güzel geyik

sen ey yüzyıldan arta kalan üzgün güzellik
sulara düşen nergis, gül ilahisi
kırık dökük ömrümüzü taşa işledik

YANIK

Kaç kez oldu;
tencere, tava, çaydanlık,
yandı, su bitti, koktu.

İki dize kurtarayım diye
oturduğum masada
çok kez unuttum gitti.

Bu gidişle evi de yakarsın sen
diyor hanım, çok dalgınsın.
Çöpten kurtarılacak iki dize için
yangının malzemesi olmaya razıyım.

Yaşlılık yarı yarıya anımsamaksa
bir o kadar da unutmak demekmiş
anladım...

Müflis olduğunu şiir tüccarlarının
bilmiyorum, ne zaman farkına vardım?
Bana kalırsa, kurtarmak için
iki dizenin çatısını;
yakardım bizim evin romansını!
Yakmayı bırakın, çarşıya gererim;
anıları, manıları...

İnancımdır inanırım;
ruhunu azaptan kurtarmak gerekir;
iskeleti olan her şeyin,
bu arada benim iki dizemin...

DUDAKLARDAKİ MAHREMİYET

kayboldu yağmuru oyunların
şimdi
yapraklardaki ses
gözlerdeki yakarı
anlamdaki ben
karmaşa yalnızca
ey tanrı

cenin halinde bir mana
tekmeler sürekli
ıstırap
dügümlenen gecelerin sûretsiz misafiri
iştir her şeyi
mürekkebi dağılır hayatın neonlu ellerde

evlerden dönerim

sürer ömür yalnız
yakınlığımız, günahkâr yakınlığımız
uzakları giyinir, kaygıları toplar
dudaklardaki mahremiyetin sabahından
ayrılır

kırgınlık da aklanır

HER AĞACIN KADERİ

çocukluğumun en güzel çocuğuna

her ağacın şarkısı vardır
her yalnızlığın bir ağacı

vuslatı unutan çağın son baharında
kendini kuşlara karıştırır bir ağaç

yıldızlar çizmiştir dizlerini gecede
kanla yazılır ufukta ağaç yaprağı

tüllerden üzgün sesler süzülür
dal üzülür yalnızlığından

görülmiştir güzün üzülüşü ağaçla
dizlerini kanatan çocuklara

her ağacın kaderi
kendine çarpar karanlıklarda

ÇINARLAR KİMİ SINARLAR?..

RAMİS DARA

Bizde konusu memleketin taşı toprağı, otu ağacı, denizi, dağı, hepsi birden memleket tabiatı ve herkese açık olan yazılar yazılmıyor. Ama buna ne kadar ihtiyacımız var!

Hikmet Birand, *Anadolu Manzaraları*, 1956

Gelenekler, arkasından başkaları geldiği için veya kendilerine ihtiyaç kalmadığı için giderler. Fakat asırlık bir ağacın gimesi başka şeydir. Yerine bir başkası dikilse bile o manzarayı alabilmesi için zaman ister. Alsa da evvelkisi, babalarımızın altında oturdukları, zamanın kullandığı ağaç olamaz...

Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir*, 1969 (1946)

Bursa'nın Yeşil Türbesi, Muradiyesi, Ulu Camisi, Koca Hanı kadar çınarları da birer güzel anıttır. Çınarsız bir Bursa, Yeşil Türbesiz bir Bursa kadar ulühiyetini kaybeder.

Vedat Nedim Tör, *Bursa*, 1948 içinde

1980'li yılların ilk yarısında Ankara'da kalırken, bir gazetenin pazar ekinde, Bursa yakınlarında, adeta bütün bir köyü dalları altına alan bir çınarın tanıtıldığı ilginç bir yazı okumuştum. Bu yönlendirmeyle, İnkaya Çınarını ilk gördüğümde, ondan etkilendiğimi söyleyemem. Hatırlımda kalan haber-yazıya göre epey küçüktü gördüğüm; dalları altında bir köy yoktu : bir mucize karşısında değildim! Fotoğrafla da desteklenen o gazete yazısını bulabilmeyi çok isterdim şimdi. Renkli bir gazetenin pazar eki miydi, yoksa *Cumhuriyet Pazar* mıydı unutmuşum. Bir yanlışlık vardı belki ama, neydi? Hangi ağacın dalları altında bir köy bulunabilirdi ki!

Bu bellek oyununun ya da yazıdaki abartmanın etkisiyle, İnkaya Çınarına gittiğim her seferinde, içimde küçük bir düşbozumu yaşadım durdum.

Ayrıca, "En çok sevdiğim ağaç çınardır" diyen Tanpınar'ın tersine, çınarı fazla sevmezdim. Diyelim ki süsü yoktu, çiçeksizdi. Ama asıl sorun da, sanırım, onu resmi bir simge olarak algılamamı. Osmanlıların çınarı çok sevdiği vardı zihnimin bir yerlerinde. Benimse gördüğüm ortaöğrenim, geçmişi sevmeme fırsat vermemiş, onunla arama mesafe koymama yol açmıştı.

Yıllar geçiyor, ölmeyince insan, değişiyordu. Tarihi camilerin, türbelerin, hanların, hamamların, geçmişten gelen öteki anıtların sanat değeri de taşıyan kültür varlıkları olduğunu kabul etmeye yanaşıyordum yavaş yavaş.

Tarihi yapıtları sevmeye başlamamın yanında, hatta öncesinde, malum, ağaç ve bitki severliğim vardı bir de benim. Önyargım kırılınca, bu sevgi de filiz veriyordu beri yandan ve bu iki sevginin izdivacı; çınarları, özellikle de İnkaya Çınarını ortaya çıkarıyordu.

Kıvılcımsa şöyle çakıyordu : *Bu Mülkün Sultanları* (1) adlı kitabı satın alıyordum Kurban Bayramı vesilesiyle bulduğum –eşimin memleketi– Denizli'de ve okumaya koyuluyordum. Mezarları Bursa'da bulunan ilk altı Osmanlı padişahının hayat hikâyeleri öylesine ilgimi çekiyordu ki, birden tarihi ağaçların, daha doğrusu, o sırada bildiğim en görkemli tarihi ağaç olan İnkaya Çınarının o yılların tanığı olduğunu düşünmeye başlıyordum.

Bu doğal anıt 592 yaşındaydı; demek 1408 yılında başlamıştı günışığıyla kucaklaşmaya.

1408 : Bursa'da ne kıyametler kopmakta o dönemde! Bana göre en ürperti uyandıran tarihi gerçek de, günümüz Türkiye'sinin medarı iftihar şehri İstanbul'da henüz bir tek bile Türk yoktu! Fethe daha neredeyse bir insan ömrü vardı : 45 yıl! İnkaya Çınarımız bu günlerin, daha doğrusu o günlerin yaşayan tanığıydı! Kim, nasıl heyecan duymazdı!

Böyle böyle Bursa'da bulunan tarihi çınarlar üzerinde düşünmeye, araştırmaya başladım. Okudum, gezdim gördüm.

Sizlere, bunun hikâyesini anlatacağım.

Araştırmalarım, bana, Türkiye'de görülen en geniş gövdeli çınarın İstanbul'da yaşayıp öldüğünü gösteriyor. Bu efsane çınarın altı ya da yedi gövdeden oluşan çevresi, tam 32; boyu da 60 metreymiş. Büyükdere'deki bu çınar, 1096'da I. Haçlı Seferi

komutanı Godefroi de Bovillon'un altında karargâh kurmasından dolayı, Godefroi Çınarı olarak anılmış. Osmanlı padişahları döneminde de pek çok tarihî etkinliğe, diyelim törenlere, kutlamalara tanık olan anıt ağacın sonu, pek trajik-komik. Bencesi daha çok trajik : Son yıllarında kovuk olan gövdesinin içinde, başka yer yokmuş gibi, çay ocağı işletilmiş ve güzelim doğal anıt, bu çay ocağının ateşinden tutuşarak kül olmuş(2).

İstanbul'daki öteki tarihi çınarların konumları, durumları nedir, ayrıca araştırılıp konuşulabilir.

Konumuz, burada, Bursa çınarları....

Dua Çınarı

Bursa'da da önce kayıp bir çınardan söz edeyim. Merkezinde doğusunda Duaçınarı diye bir semt var, ama ne yazık ki bu adı taşıyan çınar, üç beş yıl önce dünya sahnesinden çekildi. Ankara yolunun ortasında kalan anıt ağaç, kendisine yapılan hakarete daha fazla dayanamadı. Çınarın adı, hacca ve savaş giden kabilelerin yola çıkıp karşılandıkları yer olmasından ya da Ulucami'nin yapımında işçilere ekmek yetiştirip ilk namazı da kıldıran Somuncu Baba'nın Bursa'dan ayrılırken son kez ve dua ederken görüldüğü yer olmasından kaynaklanıyor.

Sevgili arkadaşım karikatürist Ahmet Aykanat'tan aldığım sıcak bilgiye göre, Dua Çınarının ölü gövdesinin parçaları Eğitim Fakültesinin 152 Evler semtindeki ek kampüsünde korunuyor ve ne yapılacakları, nerede saklanacakları konusunda Belediyeye yazışmalar yapılmış.

Pirinç Hanı Çınarı

Ulucami'nin kuzeyinde bulunan ve yıllardır onarım çalışmaları bitmeyen Pirinç Hanının önündeki çınar. 1958'deki Kapalı Çarşı yangınından gördüğü hasar yetmemiş; türdeş, akran ve yangıdadışlarının çoğu gibi, çevre çatılara zarar verdiği gerekçesiyle zaman zaman kıyım uğramış durmuş. Bugün bütün silahlarını düşmana kaptırmış yorgun, yaralı bir asker görünümünde. "Batı tarafında yüksekteki kovukta" define aranıp da, kurban bayramlarında kesilen hayvanların boynuzlarının bulunması, inanılmaz geliyor insana, ama böyle (3).

Kovuk Çınar

Bir zamanlar, 18,20 metrelik çevresiyle Bursa'daki çınarların en kalın gövdelisiymiş. Eski garajın altında, Osmangazi postanesinin doğusunda, pazar günleri Demiryolu caddesinde kurulan pazar kalabalığına birkaç metre kuzeyden bakıp duruyor bugün. Şaşkın ve mahzun. Eski devasa çınardan sadece doğu kabuğu kalmış; bu kabuktan fişkırın dallar gökyüzüne, eski görkemli günlerin nerelere uçup gittiğini soruyor gibiler.

Yakınlarda okuduğum bir kaynaktan öğreniyorum ki, 40-50 yıl önceleri kabuğun batı ve öteki kimi cepheleri de hayattaymış, çınar biraz daha çınara benziyormuş. "Bir oda kadar geniş olan gövdesinin içinde" yılan oynatılır, kahve ocağı çalıştırılmış (4).

Bugün, muhteşem kabuğun çevresinde ne bir uyarı, ne de yazı var... Apartmanlar arasında olmasa belki de bir gün, bir gece, bir kuduz Bursa lodosuyla devrilip gidecek. Oysa koca mahalle adını bu kabuk gövdeli çınardan alıyor. Birileri çıkıp, bu mahallenin adı Kovukçınar değil, Kabukçınar derse, hatta bir başkası da kalkıp, yarın, Yokçınar'ı daha uygun bulursa, onlara nasıl bir cevap verilir bilmiyorum.

Neyse ki bu tarihi çınarın eskiden başka bir adı varmış : Ulufeli Çınar. Efsanesi ilginç : Yıldırım Bayezid bir zaferi kutlamak için o yıl (erkek?) çocuk dünyaya getiren bütün annelere ulufe (maas) dağıtıyormuş. 70'lik dul bir kadın da ulufe isteyince herkes şaşırılmış. Kadın, "Çocuk doğurmadım ama, bir çınar diktim; bu ondan daha mı değersiz!" demiş. Cevabı pek beğenen Sultan Bayezid bu kadına da ulufe verilmesini emretmiş.

Öte yandan yeniçerilere ulufeleri de, zamanında büyük bir yeşilliğin ortasında bulunan bu çınarın altında dağıtılmış. Çınar, biri belli tevattır ya da efsane, diğeri tarihi gerçek, bu iki nedenle, uzun yıllar Ulufeli Çınar diye anılmış.

Kavak Çınar

'Kavak' çınarın eski adı. Yaprakları dökülmek, kabuğu soyulmak anlamındaki 'kavlamak'tan geliyor olsa gerek. *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*'nde çınar karşılığı olarak verilen Türkçe sözcükler arasında kavlağan, kavlak sözcükleri de var (5). *Derleme Sözlüğü*'nde de ülkemizin Mudurnu, Devrek, Safranbolu, Merzifon, Ünye, Vakfıkebir, Bayburt... yörelerinde "kavlağan"; Ayvalık, Kandıra,

Düzce, Akyazı, Çaycuma, Nizip, Babaeski... yörelerinde “kavlan”; yine Safranbolu yöresinde “kavlaan” dendiğini okuyoruz (6).

Divan şiiri serüvenini yaşamamış olsaydık Arapça kökenli Farsça çınar yerine bu sözcüklerden birini, herhalde “kavlağan”ı, ondan da aşınmayla belki “kavlan”ı, “kavlak”ı kullanıyor olacaktık bugün.

Sonuçta, kavaklı çeşme, kavaklı cami, kavaklı sokak derken; 'kavaklı çınar' da denmiş, 'çınarlı çınar' der gibi.

Bursa'nın en eski, en yaşlı çınarıdır burada söz konusu olan. Hemen şehrin ele geçirildiği 6 Nisan 1326 Cumartesi günü değilse bile, bunu izleyen günlerde dikilmiş.

Fethin tamamlanmasının ardından Osmanlı ileri gelenleri birer birer Orhan Beyi kutlamaya gelirler. Geyikli Baba, nam-ı diğer Baba Sultan, içlerinde yoktur. Orhan Bey buna üzülür. Geyikli Baba Orhan'ın üstünü güdermek için omzunda çınar fidanıyla çıkar gelir bir gün ve onu bugün bulunduğu yere diker.

Ağaç, bildiği gibi, eski Türkler arasında kutsal sayılır. Oğuz soyunun türeyişinde, ulu ağaçların bir tür analık görevi vardır : Burada doğulur. Oğuz Kaan da sevgili eşini yine bir ağaç kovuğunda bulur.

Ayrıca Orhan'ın babası Osman'ın gördüğü rüyayı bilirsiniz : Karnından çıkan ağacın gölgesi yeryüzünü sarar. Bu ağacın çınar olduğu ve upuzun ömrüyle sürekliliği, devleti simgelediği kabul edilir.

Geyikli Baba bu çınarı dikmekle, sadece Orhan Beyin değil, belki gelecek kuşak padişahlarla birlikte Osmanlı devletinin de uzun yıllar yaşayacağını; hadi düşe düş katalım, Osmanlı hanedanlığı sona erince de aynı şehir ve çevresinde, aynı kültürü daha ileri boyutlarda sürdüreceği yeni, modern bir devlet kurulacağını dilemiş ya da öngörmüş olsun.

Şeyh torunu ve *Akatalpa* dergisi mutfağının ahçıbaşısı bizim Melih Elal'ın ziraat teknisyeni babası Necip Elal da, oğlunun dünyaya geldiği 1 Mayıs 1950'de, doğumdan sadece birkaç saat sonra, Emirsultan mezarlığının güney kıyısına bir çınar diktirir. 'Melih bey çınarı', bugün, Yeşil tarafından yürüten Emir Sultan meydanının solunda bulunan büyük çeşmenin hemen arkasındaki sahanlıkta salınır durur. Şimdiden 3,13 metreye ulaşmış gövde kalınlığı ve bakışlımlı (*symétrique*) gülbüz dallarıyla, geleceğe meydan okuyor gibidir.

50 yaşındaki bu delikanlı çınarı yerinde bırakıp, yeniden konumuza dönersek, 674 yaşındaki Kavaklı Çınar, günümüzde, savaş değil, barış malulu yarım bir anıt görüntüsündedir. Çevresi bir zaman 10,7 metreymiş. Yarım gövdesine bugün, büyük harflerle, ÇÖP DÖKMEK YASAKTIR yazılı bir teneke tabela çakılı. Daha küçük bir plakada da “Çınar (*Platanus Orientalis*). Doğal anıttır, kesilemez. Kurul tarihi : 15.4.1978” yazılı.

Ayakta kalan, üç dört santim kalınlığındaki kabuk-gövdeden fıskıran dallarla yüksekliği 5-6 metreye yaklaşıyor ama, dallar kalınlaşınca bu birkaç santimlik kabuk onları taşır mı bilinmez. Daha doğrusu bilinir : taşımaz.

Kavaklı Çınarın akranı bir başka anıt daha var onun biraz batısında: Osman Gazi oğlu –Orhan Gazi'nin ağabeyi– Alaüddin Paşanın yaptırdığı Alaüddin Paşa Camii : Bursa'daki ilk cami. O bütün görkemiyle ayakta tabii. İyi ki de ayakta. Ama onu hayatta tutanlar, bence günümüz Bursa'sının en eski ve en anlamlı simgesi Kavaklı Çınar'ı da daha tam, daha sağlıklı taşıyabilselerdi keşke bugüne; günümüzden de geleceğimize belki biz taşırdık!

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın “toprağa emanet edilmiş bir ağaç, mahalleye, semte, şehre, hattâ cemiyete ve bütün bir imana emanet edilmiş bir değerdir” yaklaşımı keşke yeterli olabilseydi!

Canlılar ölür, demeyin bana : Ortamını bulduğunda çınarlar bin yıl yaşarlar! Kavaklı Çınarın; Kovuk Çınar, Pirinç Hanı Çınarı, Orhan Camiinin avlusundaki Eskici Baba Çınarı, Muradiye'de II. Murat'ın türbesinin yanındaki ulu çınar, Bursa-Kestel'e bağlı Babasultan köyündeki Babasultan Çınarı ve benzerlerinin, daha üç yüz yılı aşkın ömürleri olabilir, olabilir, değerleri bilinse, kollansa, gözetilseydi, gözetilse.

“Ağaçların bir ülkenin zenginliği olduğunu bilmiyor musunuz!” diyen eski Babil atasözünü duymadığımız belli. Bu yüzdendir ki çınarlar belki de bizi sunarlar. Belki de bizde ahları var...

Diyelim, tarihi yapıların, camilerin, türbelerin yanlarına yörelerine dikilen açıklayıcı küçük tabelalardan, geçmiş bilinen, efsanesi olan ağaçların yanlarına da dikilseydi; örnek olarak Kavaklı Çınarın geçmişi, gelene geçene, Kavaklı Camiine gelenlere bu yolla anlatılsa, hatırlatılıp durulsaydı, belki de bugün bazı şeyler biraz daha farklı olurdu.

Neyse ki Bursa'nın bütün çınarları bu andıklarım gibi kolu kanadı kırık, içi oyuk, ya da tek kabuk... halinde değiller. Şehrin pek çok yerinde, bunlardan biraz daha genç ama efsanesiz, eli ayağı düzgünce, boyu bosu yerinde başka çınarlar da bulunmakta. Sabah-akşam altından geçtiğim Setbaşı Çınarı bunlardan biri, Kültürpark içindeki Yayıcılar Çınarı bir başkası ve başkaları... Hatta Bursa ilçelerinde, vakif köylerinde de tarihi pek çok çınar bulunmakta.

Köylerdeki çınarların hepsini bilmediğimiz ortaya çıkıyor, bu arada:

Dudaklı Çınarı

Bursa Defteri'nin Haziran 1999 tarihli ikinci sayısında, Bursa-Kestel'e 12 km. uzaklıktaki Dudaklı köyünde bulunan bir çınarın keşif öyküsünü ve çınarın tanıtımını okuyoruz. Çınar 550-600 yaşlarındadır ve gövde genişliği 15,20 metredir. Dudaklı Çınarının tanıtımını yapan Prof. Dr. Vahap Katkat, onu Bursa'nın en ünlü doğal anıtı İnkaya Çınarıyla karşılaştırıyor ve Dudaklı Çınarının gövdesinin İnkaya Çınarından çok daha kalın olduğunu dikkat çekiyor.

Tarihi çınarların görkemi salt gövde kalınlığına indirgenmemeli bence. Ana kolların kalınlığı, bunlardan çıkan dalların yayılımı, ağacın boşlukta kapladığı oylumun genişliği, genel görünüşün insanda uyandırdığı güzellik duygusu ve heyecan, bunlara eklenen efsaneler, bütün bunlar, değerlendirmeyi bütünleyen öğeler olmalılar...

Ayrıca Dudaklı Çınarı, fotoğrafından görüldüğü kadarıyla, aynı kökten çıkan birden fazla gövdeye sahip. Daha önce sözünü ettiğim İstanbul Büyükdere'deki altı ya da yedi gövdeli çınar gibi –çevre genişliğini bir de bu açıdan değerlendirmek gerekir.

Sıranın İnkaya Çınarına geldiğini anlamış olmalısınız.

İnkaya Çınarı

Buraya kadar anlatılan çınarların, ne en yaşlısı, ne de en kalın gövdeli olanıdır İnkaya Çınarı. Ama o, gözümüzün önünde duran, soluk alıp veren, yaşayan bir efsane gibidir. Dün dikilmiş ya da kendiliğinden bitmiş bir fidan gibi taze, dinç; tarihin ilk çağlarına tanıklık etmiş gibi görkemli ve görmüş geçirmiş. Kısaca hem iri, hem diri, hem de atalarımızdan ve içimizden biri.

2000 yılı itibarıyla 592 yaşında olduğunu belirtmiştim. *Atlas* dergisinde yayımlanan anıt ağaçlar listesine göre de 651 yaşında. Gövdesi, kitaplara göre 9,45; benim, diz hizamdan amatör ölçümüne göre 10,2 metre. Öbür çınarların çoğunda yükseklik ya da boy verememişim; yanmış, kesilmiş, kurumuşları bildiğiniz gibi; bu ise tam 35 metre yüksekliğinde.

İnkaya Çınarı ve burada sözü geçen bütün çınarlar, doğu çınarı (*platanus orientalis*) türünden. Bu tür, en çok 30 metreye küçülebiliyormuş; bizimkiyse bu sınırı şimdiden 5 metre aşmış.

Her yıl 60 santim büyüyen İnkaya Çınarımız bir dört yüz yıl daha yaşarsa... Hayır, korkuya gerek yok; yükseklik bu durumda sadece 275 metreye ulaşır ki, ağacın şimdiki enine yayılımı da zaten, göz kararıyla 100 metreyi çok aşkın ve gördüğüm kadarıyla kimsede panik yok.

Ayrıca burası, biraz abartı ya da şaka : Türkiye'nin, saptanabilen en yaşlı ağacı Akseki-Güzelsu'daki Toros sediri 1185; en yaşlı doğu çınarı, İzmir-Buca-Kaynaklar köyündeki, 1100 yaşındalar, evet ama; en yüksek ağacı Gümüşhane-Torul'daki doğu ladini sadece 69 metre boyunda (7): İnkaya Çınarının 275 metrelik yüksekliğe ulaşması, sadece, düşsel Babil kulesine uzak bir gönderme...

İnkaya; Bursa Çekirge'ye üç kilometre uzaklıkta, Uludağ yolu üzerinde bulunan, ve kayalara oyulmuş mağaralardan dolayı bu adı almış eski bir köyken, bugün çevredeki hemen herkese öncelikle bu görkemli çınarı çağırıştırır duruma gelmiş. Köy de “1987 yılında alınan bir karar ile Belediye sınırları içine alınıp mahalle olmuş” zaten (8). Ama bence hâlâ ve iyi ki köy. (İki buçuk yıl sonra ben emekli oluncaya kadar da köy kalır dilerim... Emekli ikramiyemle... diyorum...)

“Sanırım, İnkaya Çınarının bilinen bir efsanesi yok; ama kendisi bu haliyle de bir efsane zaten...” diye düşünüyordum ki yanlışmışım. Bu yazı için araştırmalar yapmak üzere gittiğimde, ulu çınarın altındaki çay bahçesini işleten ve çevrenin –çınarın bir harman yerinin gölgesi olduğu dönemlerden bu yana– atadan dededen kalma sahibi, muhtar sayın Mustafa Boz'la konuşurken, burayla ilgili basında çıkmış kimi yazıları da görme, okuma şansım oldu.

Bunlardan birinde, sevgili Banu Demirağ, İnkaya Çınarıyla ilgili olarak da Ulufeli Çınarın 70'lik dul kadınına benzer bir efsane

aktarıyor : Çocuğu olmayan yaşlı bir kadın çevresindekilere ısrarla bir çocuk sahibi olduğunu söylüyor, çevresindekilerin üstelemeleri üzerine de onlara bu çınarı göstermek zorunda kalıyor.

İnkaya Çınarıyla ilgili asıl efsanelerse Kurtuluş Savaşı sırasında buraya gelen ve ona kötülük yapan, acı veren Yunanlılarla ilgili : 1. Ulu çınarın görkemli bir kolunu bütün ricalara rağmen kesen Yunanlılar daha sonra iflah olmaz, teker teker ölürlür. 2. Kesilen koldan uzun yıllar hatırı sayılır bollukta sular akar. 3. “Çınar 1921 senesinde Yunan askerlerinin kurşunlarına hedef olmuş, aldığı bu yaralardan gözyaşı gibi sular akıtmış ve sonunda bu yarayı açan kurşunu bünyesine gömmüştür.” (9) İnkaya Çınarını görüp de sevmeyen, içi titremeyen bir kişi olabilir mi bilmiyorum. Çınarın altında içilen çayın, mevsimine göre yenilen meyvenin tadının da bunda payı vardır elbette. Çınarın hemen yanındaki et-mangal ya da alabalık muhabbetiye buradan biraz uzak dursun...

Dev anıta bu olağanüstü gümrahlığı, gürbüzlüğü, görkemi veren suyun bir kolu, ayaklarımızın dibinden akıp gitmektedir ve kaynağından içmek isterseniz, oradaki bir başka çınarın gövdesinin içinden akan koldan, eğilip kana kana içebilirsiniz.

Siz orada otururken, kar beyaz gelinlikler içinde bir gelinle takım elbiseler içinde bir damat çıkıp gelirlerse, haset etmeyin lütfen; gelenekten haberiniz olsaydı, aynı şeyi belki siz daha önce yapardınız, bu ziyaret de hanenize fazladan bir dirlik düzenlik olarak yansırı, diyelim. Bir dahaki sefere : evli ve geçimsizseniz!

Bilirsiniz : Yeryüzündeki bütün mekânların, oralara kimlerle ayak bastığımızla, oralarda kimlerle muhabbet ettiğinizle değerleri artar. Bursa'ya dışardan konuk olarak gelen şair, yazar, edebiyatçı dostlarımızla zaman zaman, İnkaya Çınarında da ‘ülfe’imiz oldu. Çınarın değeri benim ve arkadaşlarım için de zaten en çok bu yaşantı halkalarıyla arttı. Oradaki sohbetlerle, okuduğumuz kitaplarla, tuttuğumuz notlarla.

Bir fotoğrafta Sina Akyol ve eşiyleyiz.

Bir diğerinde küçük İskender ve Hüseyin Alemdar'la.

Bir başkasında Haydar Ergülen ve Yusuf Çotuksöken'le.

Öner Yağcı, Şenol ve Hüsam'la muhabbetimizin fotoğrafı nerede?

Mehmet H. Doğan ağabeyle de çınarın yanındaki terasta bir gece kafaları çekmiştik. Bursalı bütün edebiyatçılar oradaydık gibi geliyor şimdi bana. O geceyi en son hatırladım; hem en eski olduğu, hem de o gecedeki elimde fotoğraf bulunmadığı için. O zamanlar fotoğraf makinem yoktu, geceyi fotoğraflayan Nahit Kayabaşı'yla da aramız açıldı-açılacaktı. Şimdi Nahit de gülümseyecektir bu anekdotla. Ne yapalım, hayat bazen bizimle oynuyor, ya da biz aşırı ve gereksiz sert çizgilerle yaşıyoruz bu oyunu. Andığım üç fotoğraftaki Bursalı arkadaşlarım Hilmi Haşal, İhsan Üren, Mustafa Durak ve Melih Elal.

Bursa'ya daha ne çok konuk geldi! Günümüzde edebiyat şiir dünyasının yarından fazlası belki. Onlarla İnkaya Çınarına gitmemişiz.

Bundan sonra geleceklerle, karşılıklı zaman yaratıp, bu canlı efsaneye, yeryüzünün son güzel dinazorlarından bu devasa çınara uğramamak, ona selam vermemek, onun dev kanatları altında sıcak bir çay içmemek, mevsimine göre ve genellikle köyden devşirilmiş meyve –erik, çilek, kiraz, şeftali, karpuz, kavun, dut...– yememek olmaz, olamaz, olmamalı.

Çok eski bir şarkısında Yeni Türkü şunları söylüyordu; hatırlar mısımız –şiir Turgay Fişekçi'nin :

Gözyaşlarım akıp boğmadan bu şehri

İşte yine gidiyorum

Çınarlar

Bir çifti bir şehre güzel demeye yeter

Yine sana kalıyor

Şehrimizde çok çınar var; belki biraz da bu yüzden, onu da sevgilimizi de terk etmeyi düşünmüyoruz biz. Peki siz?..

TURNA

bir turna katarına kattım seni
acısı çığlıkla kanayan
yüreği türkü boylarında büyümüş

menekşeler derin öpüşler içinde
geceme vuruyor gündüzün
yalnız dünya ne kadar uzak
savaşlar kan ağıtları
yetim sulardan geçen bir dünya
kendini ne zaman yeniler bir daha

sen boynunu sıcak denizlere uzat
göç mevsiminde elin kalsın kalbimde

senin için böyle başladım şiire
ey dağ lalesi
ey beynimi tutuşturan kıvılcım
göklerden derle çiçeklerini
teleğinle yaz geleceğimi

şimdi yeni bir türkü söyle bana
yeni dünya talanından haber ver
yolların çalındığını
toprağın taşındığını kül bulutlarının altına
söyle bana
hangi imge
bunlardan daha gerçek vurur aydınlığını

tut elimden derin ufuklara fırlat beni
bir odaya kapat öyküler aşkla karılsın gövdemde

aşındı bildiklerimiz
beynimiz “kör baykuş”lara döndü
gözümüzün üstünde çibana benzer bir siğil
o tufanda kırıldı günlerin merceği
güneş yıldız savaşlarından ödünç alınmış

sakla beni savaşlardan
elini tuttuğumda
yüzüme vuran korkuyu
sil haritasından ruhun
tenindeki ince buğuyu ver bana
çimenlerde yalınayak koş benimle

koş benimle haritaların çizmediği
kalbin belirlediği sınırlara kadar

Mehmet Mümtaz TUZCU

DÜĞÜN

Körpe yılan sımsıkı sarılmış kütüğüne
Fısır fısır ağular çekip gülcüğüne
Taş yüklü kursağını kustukça kulağına
Coşkudan budakları dallanıyor kütüğün

Böyle böyle kurulup kırılıyor her düğün
Günde üç öğün yemek çıkmaz mı bu ocaktan
Nerde bir toy kurulsa bir toy kırılır orda
Bir tay dirilir sonra onarılmaz bacadan

(1) Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, İstanbul, 1999

(2) Faik Yaltrık, *Orman ve Park Ağaçlarımız : Geniş Yapraklılar*, İstanbul, 1997, s. 45

(3) Bedri Yalman, *Bursa*, 1984, s. 89

(4) Necla Yörükü, “Bursa ve Yakın Çevresindeki Ağaçların Saptanması ve Korunma Olanaklarının Belirlenmesi” konulu Yüksek Lisans tezi. Tezin ilgili parçası *Bursa 2000* gazetesinin “Pazar” ekinde yayımlanmıştı : 7 Mayıs 2000, s. 2

(5) Prof. Dr. Turhan Baytop, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, Ankara, 2. Baskı : 1997

(6) *Derleme Sözlüğü*, Cilt : 8, Ankara, 2. Baskı : 1993, s. 2683

(7) *Yeşil Atlas*, ‘Atlas’ dergisinin özel eki, Ekim 1999

(8) Raif Kaplanoğlu, *Bursa Yer Adları Ansiklopedisi*, 1996, s. 172

(9) Bedri Yalman, *Ağy.*, 1984, s. 177

KİTAP VE HAYAT

Halim HAYAL

İşimiz sözcüklerle ya, başımıza bela etmekle zevk etmek arasında gidip geliyoruz. Sevinci de üzücü de sözcüklere borçluyuz günlük ilişkilerin seyrüseferinde. Anlatma, savunma içerikli sözcükleri saldırı aracına dönüştürebilme yetisi gizli sanki dilimizin altında. Hançer ve karanfil aynı yatağı mı paylaşmaktadır nedir?

Her sözcük kendi dansını eder boşlukta. Her sözcük konuşma / yazma serüvenimize davetsizce katılan konuktur. Katılır ve 'özgül' dansını gerçekleştirebilir. Açıkta ya da gizli den gizliye varlığını hissettirir. Yani, 'kelime' 'cümle'ye evrilme hünerini sakınmaz hiç. Demek istediğim, sözcükler yaşantımızdaki devinimin, iletişim adlı med cezirin baş tacıdır. Bağ kurandır, bağ bozandır... Barıştıran, seviştiren, çatıştıran, çeliştiren; insanı, daha pek çok hallere sokup çıkararak, sözcüklerin enerjisi değil mi? Zamanı düzene koymak, değiştirip dönüştürmek için sesli ya da yazılı sözcüklere gereksinim duyulur. Hele yazının; şiirin – öykünün – denemenin – romanın sütünü veren tümcelerse... Bin bir çeşit haz; tını, nağme, ritim, koku, kuşku, anlam çağrışımlarıyla yüklüken. Değerini kim yadsıyabilir? Nasıl seslenilirdi onlar olmasa? Ne yapılabilirdi, diye düşünmek bile abes değil mi?

Sözcüklerin dansı dendiğinde öncelikle şiir gelir aklı. Şarkı gelir, öykü ve masal gelir. Seslenme, söylenme, yorumlama sanatı... Sözcüklerin hünerini gösterdiği, pist-eylem yeri kâğıt denen nesnedir. O yer, taban-yüzey sözcüklere can verir, verdiği canı okura da sunar. İşlevini öyle tamamlar. Son aşamada kâğıt, selülöz katkılı nesne, sözcüklerin son mekânıdır. Gazete, dergi, kitap biçiminde dolaşıma taşır sözcükleri kâğıt ev. Hayat orada başlayıp biter bir bakıma. Bu yönüyle konu okuru ilgilendirir, öncelikli okuru. Yazma cephesiyse yazarın bağlı/bağımlı kılındığı süreçtir. Demem odur ki, kâğıt nesnesi yazılı sözcükler için hasat yeridir. Şiir orada belirir ilkin. Orada zemine değer, oradan havalandır. Kanatlanıp bulutlara karışır. Sözcük, imge, dize, noktalama işareti... Şairin beyninden, yüreğinden, dilinden ışığını gösterir göstermez yazılmalıdır imge, yoksa yitip gider. Hiç gelmemiş olur tavuskuşu ya da kumru bedenle. Hem sonra kimsenin derdi değildir olmayan. Olmayanı doğa nasıl hazmetsin? Nasıl yeniden üretsin, çoğaltıp sunsun hayata. İşte başka kaygı 'yazan' kişi için!

Hayat ile kitap arasındaki ilişkiyi irdelemeye kalkışmaya görsün okur, hemen varoluş sorununun yumuşak karnında buluverir kendini. Yazdım da ne oldu, okudum da ne oldum sorusu dev bir bent gibi dikilir önüne. Yazar işini yaptı ve sözcükleri estetik kıvamda döktü kâğıda ve okura emanet etti diyelim. İş orada bitmiyor ki... Yazı denen ürünün hayatı da başlıyor aynı noktada. Güzel bir şiirdir belki. Belki de iç kartırcı sıradan bir metin. Endişesini de, esenliğini de yansıtacaktır doğaya, insana. Okuru aracılığıyla yeni serüvenine başlayacaktır söz dizgesi. Başlar, tıpkı bu metin gibi.

Kitaplara yetişemiyorum. Kim yetişebiliyor, var mı yaşadığı zamanda kitaplara yetişebilen? Okunacaklar sırada girdikçe ömrü uzasa keşke insanın. Keşke zaman kitaplara göre büyüse. Kitaplar ki zamanın ve ölümün arasında köprü olup uzanmaktadır. Hayatın şiirleri, öyküleri köprünün altından geçerken sezip yakalamış ve yazmıştır ilk insan. Şair, yazar, bilici... İlk okur için, çoğu da tek okuru için yapmıştır işi, o korsan eylemi. Belki okurun serüveni de orada başlamıştır da farkında değildir kendisi bile. Zira sözcüklerin ışığı; bazen meşale, bazen mum ışığı, bazen kandil, bazen fener, bazen ışıldak gözüyle yansır okuyana.

Durup dururken düşünülmez hiçbir ayrıntı, yaşamaya ilişkin hiçbir sıkıntı. Sözcükler metindeyse yaşama yüzleşilmiş demektir. Kitap hayatın nesnesi olarak içselleşmiştir öyle... Kitap zamanın en önemli parçasıdır dolayısıyla. Saatlerin, bazen günlerin ve haftaların bile dilini kapıp okura getirir kitap. Hayatın nakledicisidir de denilebilir kitap için. İnsanın yolunu, yönünü belirleyen us yumağı sözcüklerle. O kitapların içini oluşturan yaşam sinyalleri ki, okuru şaşırttığı kadar yazarını da şaşırtmıştır kesinlikle. Hem de her koşulda. Çünkü bir metnin, şiir-öykü-deneme-roman (hangisini baz alırsak alalım) sözcüklerin saltanatı

altında sürdüğünü biliyoruz. Okunan, konuşulan sözcük kümesi iletişimin başlıca sihir araçlarıdır. Şeytan da melek de şiir'in ayrıntı hanesinde... Kitap varoluşun güneşiyse, şiir için özgürlüğünce kanat çırpır 'imge' gökyüzü dili evrenin.

Bu fakirin derdi şiir olduğuna göre, şiir kitapları baş sırada duracaktır her zaman. Haliyle, kitap ve düşünce ölüme karşı panzehir bandrolü sayılacaktır. Ne denli yanılısama yayan kuşku sarkacıysa da gözünde. Hayat zamanı ölçümleyen harf-hece-kelime-cümle dörtlüsünün gücüyle varken, o büyüye sahipken, kitap nesnesinin hiçbir teknolojik / sanal seçeneği sonsuz olmayacaktır. Panik gerekmez. Pek çok yeni terim, tanım, işitsel veya görsel buluş, kitap / hayat özlü ürün, şiiri bereketli haz kaynağı olmaktan alıkoymaz. Kitap hayatın içinden fişkirir sanılsa, hayatın da kitabın içinden fişkirdiğinca. Bu yadsınamaz. Dahası, kitap hayatı 'fena halde' etkiler. Kitap mı yaşanan zamanı ablukaya almıştır, yoksa yaşanan zaman mı kitapla kesişir – çatışır – örtüşür? Bit- mez tükenmez bilmecedir, sonuca yönelen bir sentez aranacaksa. Yazınsal ürünün, edebi eser denen metnin, içerik, biçim ve biçim yapısını, yoğunluğunu belirler söz konusu arayış. Belki de 'yazı', yazma ediminin, 'yazın'ın derdi olup çıkıyor aynı hengâmede

Kitaplar birikiyor, biriktikçe yaşlandığının ayrımına varıyor insan. Okunacaklar en az üç ömürlük zaman gerektirir gibime geliyor. Peki aradan çekilip okunabileceklerden sonra kalanlara haksızlık olmaz mı kaygısı umarsız bir yara gibi derinleşirken insanın içinde. Bir de işin nostaljik yanı var, buna trajik yan da denilebilir. Kitaba tutunuyorum, tutduğumu sanıyorum. Kitap en değerli armağan; değiş – tokuş nesnesi neredeyse, çocukluktan gelme bir alışkanlıkla... Yıllardır kitap veririm sevdiğime, bana sunulan en değerli armağan da kitap olmuştur hep. Sevdiğim insanların en güzel özelliği kitapla vazgeçilmez yakınlıkları, o iflah olmaz hastalıklarıdır. Benimle en çok benzeştikleri konu, ortak alan, dünya belki de...

Hal böyleyken, insanın içinde derinleşen andığım habis ur parçası; yetişememe derdiyle yaşamak yazgısı aşılabilir mi? Ne yapılabilir? Ya ıskalanan şiirlere, deneme ve öykülere ne demeli? Haksızlık etmek, görmezlikten gelmekle daha da büyük haksızlıklar silsilesine yol açmak... Apayrı bir vicdani handicap değil mi yazar / okur için? Sonsuz handicap... Başucunda nefesini duyuran şiir kitapları, hele kimisi okunmuş ve kenar notları bayatlamaya yüz tutmuşsa, nasıl kaygılanmasın? Şiir kitapları tüm öteki türlerin kitaplarından daha narindir çünkü. İhmal ve unutulma duygusu, zamanı mayınlı kılmaktır üzerlerinde. Hayatı, yaratan şairlerin hayatından kısa düşmüşse vay haline! Sözcükler öylesine yitik değerler gömütlüğüyle sancılanmaktadır. Da...

Şiiri, yaşanan günlerin, ayların dışına itmemek için, kitap dostluğunu baştacı etmeli diyorum. İkinci derecede önemli saymamalı hiçbir zaman. Çünkü yazıya adanmış kişi yazıyla vardır kendinde. Yazınsal yaratı, zaman kullanımı (tüketimi), oran bakımından ikinci sırayı asla hazmedemez. Mutlak ilgi, beslenme ve çalışma alanını en yaygın biçimiyle özümsemeyi gerektiriyor. Bu da beynini ve yüreğini tümüyle yazın eylemine sunamayanın başarı şansı çok azalacak demektir. Özellikle şiir, uzay boşluğundaki, yani galaksideki en temiz, en zengin yalnızlığı ister yazandan. Öteki türlerin imeceyle yapıt verdirdiği savı öne sürülemez elbette. Ama şiirin kendine has bilinen – bilinmeyen yönleriyle boğuşarak, dilimizi, belleğimizi sözcük varsılı kılma yolunda, çetrefil hallere bulaşıyoruz işte.

Şiir için, imgelerin dizelerin ediceğe şefkat ve umut götüreceği düşüncüyle bugünü kurban ediyoruz belki. Bile isteyey ömrümüzden veriyoruz. Boşuna mı, anlamla anlamsızlık arasındaki bocalama süreci : cehennem nehri bu hayat ve kitabı. Aradığımız. Ömrümüzdeki şiir, şiirimizdeki ömür. Belki de algılanabilen sonsuzluk. Sözcüklerin içindeki albenili güç; resim ve müzik. Yaşamaya değer derinlikteki giz. Zaman kavramını haklı kılan şiir. Kanımda, iliklerimde ve beynimde dans eden hücrelerin girift yolunda gittiğim. Ölümcül aşk işte; uzak şiir. Düş ucuyla, göz ucuyla, parmak ucuyla dokun- dum sandığım anda, hep kaçırdığım, ama hiç yitirmedim ufuk dil, özgün dil. Diller üstü dil; şiir... Aramaya değer zenginlikteki giz. Yolu büyülmüş gezegen.

HOMEROS ŞİİR AKŞAMLARI

Ali ÖZÇELEBİ

Karşıyaka'nın bu kadar güzel olduğunu bilmezdim.

Bir iş toplantısı için perşembe-cuma günleri Foça'ya gitmek gerekti. Gitmişken Selçuk'un çirkince (*) köyü Şirince'yi de göstermek istedim eşime. Bunu sesli düşünürken yanımızda olan güzel insanlar Hasan ve Vicdan Efe, (Bursa Edebiyat Günleri'nden anımsayın) –"İzmir'e bize gelin, birlikte gidelim..." dediler. İşte böyle tanıştık Attilâ İlhan'ın şiirseven kentliyle.

Cuma akşamı Karşıyaka'nın DSP'li Belediye Başkanı'nın sürdürdüğü (mü, başlattığı mı?) *Homeros Şiir Akşamları* varmış. Bostanlı Balıkçı Barınağı'nda bir kahvede. İyi ki gitmişiz. Hidayet Karakuş'la Hüseyin Peker konuşuyor, Bekir Yurdakul yönetiyor, birbirinden güzel şiirler okunuyordu. Kendi kendime "Bunu yazsam, Bursa'dakilerle paylaşsam..." dedim, bir faturanın arkasına notlar aldım.

Kahve büyük. Başlangıçta yirmi kişiyiz şiirle ilgili. Yan salon daha kalabalık, sıradan insanlar kâğıt oyunları, okey oynuyorlar. Bir masa var ki içimi sızlatıyor. Dört genç kız, güzel, çağcıl görümlü, neşeli... Yanı başlarındaki şiire ilgisiz, taş oynuyorlar. Ne demeli? Türkçe ve yazın öğretmenleri utansın mı?

Neyse biz şiire dönelim. Derken konuk ozanlar da geldi. Romanya'dan Carolina İlicu ve eşi Dimitru. (Geçen ayın konuğu Yunanlı A. Papadaki'ymiş. Ramis Dara'nın "Olamaz böyle bir şey!" dediğini duyar gibi oldum.) İzmir'de okuyan bir de çevirmen katmışlar... Zaten Carolina'nın bir şiir kitabı dilimize çevrilmiş (**). Rumence okuduğu şiirlerin Türkçesini Hidayet Karakuş seslendirdi. Buraya alsam yazıya sığar mı? Onu da Ramis bey düşünsün. Dimitru İlicu, ülkesinde bir şiir akademisinin üyesi ve başkanı, adını unuttuğum bir kentte düzenlenen şiir festivalinin de başkanymış. ("Şiirin de festivali mi olurmuş, kiraz, ayva, nar dururken?" diyecek olanlara, "Herkesin nesi varsa..." diyelim.) Karnını, şimdi zorlaşsa da, şiirle doyurmuş. Çeviri yapar, eleştiri de yazarmış. Bir de Carolina'yı severmiş. Kitapları otelde kaldığı için o şiir okumadı, soruları yanıtladı. 1989 öncesinde Romanya'da şiir kitaplarının 30.000 – 40.000 bastığını, şimdi bu sayının 5000 –6000'e düştüğünü söyledi sıkılarak. (Geçen eylülde Bükreş' teydim. *Humanitas* kitabevini, ötekileri anımsadım. Yine de bizden çok okuyorlar Rumenler.) Bunda kitap dağıtım işinin bozulmasının payı da varmış; ama asıl neden düşündürdü bizi : "Eskiden iş saatleri dışında yapacak pek bir şeyimiz yoktu, hep kitap okurduk... Şimdi işsizlik var, ama şiir okumaktan başka eğlencelerimiz oldu..." Başka sorunlar da konuşuldu : Panait İstrati, Zaharia Stancu. Benim yaşlarımda olup da ilkin tanımayan var mı? *Arkadaş, Kira Kiralina, Kodin, Baragan'ın Dikenleri* ve ötekiler. Tümü Varlık Yayınları'ndan. Stancu'yu tanıımıyordum. (Bu yazıyı yazarken sözlüğe baktım. O da güzel bir insanmış, çok şey yazmış. Seyit Kemal Karaalioğlu sözlüğünde, "Türkleri çok severdi..." diyor. Bence insanları severdi, Türkler de insan oldukları için onları da severdi... Neyse.)

Şimdilerde az okunuyormuş; ama Dimutru artık klasik olduğunu, belki az ama her zaman okunacağını söyledi. Kahvede başka ozanlar da varmış Karşıyakalı : Fergun Özelli, Oğuz Tümbaş, Mehmet Atilla. Tanışıldı. Sayın Hidayet Karakuş uzaktan yanıldı, beni Bursa'lı ozan İhsan Üren'e benzetti, duyurdu, sonra düzeltti. Sayın Üren'i kıskandım. Kitaplar, şiirler alındı verildi. Fakültemizin yayınladığı *Akatalpa*'ya bir şiir getirdim. Hüseyin Peker yeni çıkan

romanını armağan etti bana : *Eli Torbalı Adam* (Telos Yayınları). Okuyup, üstüne bir şeyler yazmak isterdim.

Oradan çıkınca deniz kenarında biraz yürüdük. Kokuyordu. Çiğli sırtlarına, Evka II'nin oralara çıkıp gece dağ taş bina olmuş İzmir'i seyrederken, Körfez'in hiçbir zaman temizlenemeyeceğini düşündüm.

Kahvaltıdan sonra, Şirince'ye gideceğiz. On yıl aradan sonra doğrusu korkuyorum. Bakalım ne halde bulacağım köyü. Bizi yaptığı dantelleri göstermek için evine götüren Ayten büyümüş gelin olmuştur. Evleri duruyor mudur? Duvarda asılı heybe? Fransız dostlarımı görünce bize kendi yaptıkları beyaz şaraptan sunan annesi değişmiş midir? Göreceğiz bakalım. Belki bu geziden de bir yazı çıkar. Çıkmazsa bilin, ki bildik virüs Şirince'ye de buluşmuştur.

*Kemal Yalçın'ın *Emanet Çeyiz*'ini okumuş olanlar, köyün adının 1928 Mübadelesi'nden önce Çirkince olduğunu anımsarlar.

**Carolina İlicu, *Düşün Zorbalığı*, Çeviren : Suat Engüllü, Hera Yayınevi, İstanbul, 1998

Hilmi HAŞAL

DELTA

Durmak en eski yanlıgıdır, acı sarı mevsimlik salıncakta ömür saydığımız... ben size şunu diyeyim :
-kendimizden çıkmadan-
alıp götürüyor, akıp götürüyor ne varsa hayat.com.us : gerçek adına
-şiir okyanusuna çıkmadan-
bize daha ne diyeyim; aldanıyor insan ölüm son deltadır, nasılsa buluşulacak ırmak.com.us : hayal adına
susku; sonsuz dehşet silahı, gri gece sanal saltanatı çağın : 'kalan' adına.

şunu diyeyim, kopmadan salıncak...
-şirinliğin foyası çıkmadan-
belki de, sözün felaketidir anlaşılmak belki dilin cenneti de yalan, konuşurken bari sevme kipinde akalım, dingin zaman cellattır, gizlenir gökkuşağında vuslat.com.us : en melek beyaz adına...

Koordinasyon	:	Serdar Ünver (Tel : 0 532 – 742 14 24)
Yapım	:	Melih Elal (Faks : 0 224 – 442 92 14)
Katkıda Bulunanlar	:	Mustafa Durak, Hilmi Haşal, İhsan Üren...
Sahibi – Sorumlusu	:	U. Ü. Eğitim Fakültesi Adına Prof. Dr. Ali Özçelebi
Yönetim Yeri	:	324 Numaralı Oda
Baskı	:	Özsan Matbaacılık, İzmir Cad. No : 221 – BURSA
Yazışma Adresi	:	Ramis Dara, P. K. 68 16371 Ulucami – BURSA
Elektronik Posta	:	akatalpa@hotmail.com

Aylık edebiyat dergisi Akatalpa Ocak 2000'de Bursa'da kurulmuştur.

